

WIEMER SALVERDA*

Ekonomen en de werking van de arbeidsmarkt

Kritiek op een evenwichtsanalyse

1. Inleiding

De laatste jaren heeft een toenemend aantal economen de aandacht gericht op de werking van de Nederlandse arbeidsmarkt. Die aandacht is voortgekomen uit verschillende achtergronden en heeft geleid tot een verschillende aanpak.

Onder Nederlandse economen heeft vanaf 1974 de arbeidskostentheorie, gebaseerd op het Vintaf-model van het Centraal Planbureau, een grote vlucht genomen. Deze theorie diende zowel tot verklaring van de gestegen werkloosheid als tot Handboek Bestrijding Werkloosheid middels 'spoorboekjes' waarin loonmatiging werd uitgezet tegen daling van de werkloosheid.

Als verklaring is de theorie van diverse kanten door kritiek ondermijnd. Bekend daarvan was al de kritiek die zich richtte op de waarde van het Vintaf-model als zodanig. Maar daar is op een gegeven ogenblik de ontwikkeling op de arbeidsmarkt bij gekomen: niet alleen verklaart het Vintaf-model maar een gedeelte van de werkloosheid en blijft er nog veel onverklaard over, maar ook heeft de arbeidskosten-theorie het vanaf 1977 moeilijk gekregen met een stijgend aantal vakatures bij gelijkblijvende werkloosheid.

Ook als handleiding voor het regeringsbeleid zijn er problemen gerezen voor de arbeidskosten-theorie. Loonmatigings- en bezuinigingsbeleid rolden als haarlemmer-olie uit het receptenboek, maar hebben tot nog toe niet veel effect gehad. Herhaalde beloften van vermindering van de werkloosheid — zowel bij de introductie van de 1-procent-norm in 1976 als bij de presentatie van Bestek '81 enige jaren later — zijn niet waargemaakt.

Beide, tekortschietende theorie en falend beleid, hebben er stellig — maar in onduidelijke verhoudingen — toe bijgedragen dat ook de werking van de arbeidsmarkt zelf zich meer in de directe belangstelling van economen mocht gaan verheugen. Die belangstelling is bovendien aangemoedigd door ontwikkelingen in enkele andere landen. Zowel in de Verenigde Staten als in Engeland kende men al veel eerder dan in Nederland en andere Europese landen een langdurig werkloosheidsprobleem. Dat heeft daar aanleiding gegeven tot discussies onder economen: onder andere gedachten aan 'vrijwilligheid' van de werkloosheid,

* Projektbegeleider Economische Fakulteit Groningen. Dit artikel vloeit voort uit het Projekt Jeugdwerkloosheid (1978-1980).

maar ook aan segmentatie van en diskriminatie op de arbeidsmarkt door de vraagzijde (de ondernemers dus) zijn daaruit voortgekomen.

Wat is er door ekonomen in ons land ondernomen aan studies van de arbeidsmarkt?¹ Als eerste kan genoemd worden Siddré (Erasmus Universiteit Rotterdam) die zich al in een vroeg stadium heeft gericht op de ontwikkeling van de werkloosheid (met name de stroom van werklozen) en later een verband is gaan leggen met uitkeringen. Als tweede kan gewezen worden op de pogingen om een alomvattend 'model' van de arbeidsmarkt te ontwerpen. Daaraan werkt men op het Nederlands Economisch Instituut (ook in Rotterdam). Ten derde is de aandacht gericht op mogelijke 'onevenwichtigheden' op de arbeidsmarkt in de verhouding tussen vraag en aanbod. Daarover is gepubliceerd door Driehuis (Universiteit van Amsterdam) die — in navolging van een Amerikaanse bijdrage in de discussie — uitging van het individuele zoekgedrag op de arbeidsmarkt van werklozen en ondernemers en dat combineerde met segmentatie en dergelijke. Ook Kuipers (Rijksuniversiteit Groningen) heeft een onderzoek wereldkundig gemaakt, dat hij baseerde op de neo-klassieke theorie van evenwicht tussen vraag en aanbod op de markt zoals toegepast door de Engelsman Brown.² De aanpak van Kuipers is (kritisch) voortgezet door Muysken en De Neubourg. Beide, de analyse van Driehuis én die van Kuipers, kunnen betiteld worden als UV-analyses. Ze vertrekken echter vanuit verschillende uitgangspunten: individueel zoekgedrag enerzijds en makro-economisch evenwichtsdenken anderzijds.

In dit artikel wil ik de UV-analyse vanuit het evenwichtsmodel centraal stellen. Daartoe zijn twee redenen aan te voeren: ten eerste omdat deze analyse snel ingang heeft gevonden bij de betrokken beleidsinstantie op het terrein van de arbeidsmarkt, het Ministerie van Sociale Zaken³, terwijl ze ook een plaats heeft gekregen in het Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek en we er dus nog

1. W. Siddré, *De duur van de werkloosheid*, Leiden 1976.

W. Siddré, Enkele aantekeningen bij het spanningsveld tussen schaarste, werk en inkomen, in: *Beleid en maatschappij*, 1979, nr. 9, p. 248.

J.A.M. Heijke en R.J.M. Maas, *De arbeidsmarkt in model*. Onderzoeksrapport Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek, Den Haag, 1978.

W. Driehuis, Labour market imbalances and structural unemployment, in: *Kyklos*, 1978, nr. 4, p. 638.

S.K. Kuipers en F.H. Buddenberg, Unemployment on account of market imperfection in the Netherlands since the second world war, in: *De Economist*, 1978, nr. 3, p. 390.

J. Muysken, C. de Neubourg (en M. Stuker), *Structural unemployment and structural vacancies: a regional and occupational analysis for the Netherlands, 1955-1978, some preliminary results*, Groningen, stencil, 1979.

2. A.J. Brown, UV Analysis, in: G.D.N. Worswick, ed., *The concept and measurement of involuntary unemployment*, Londen, 1975, p. 134.

3. Zie ministerie van Sociale Zaken, *Jaarverslagen Arbeidsmarkt 1978 en 1979*, Den Haag, 1979 en 1980.

wel meer van zullen horen; ten tweede omdat ze glashelder in beeld brengt hoe de traditionele economische theorie vanuit haar uitgangspunten (gericht op marktprocessen en evenwicht) aankijkt tegen de arbeidsmarkt.

Als in het vervolg van dit stuk sprake is van de UV-analyse gaat het dus om Kuipers' uitwerking ervan, en niet om de zoektheoretische van Driehuis, al zijn sommige opmerkingen in het navolgende mogelijk ook van toepassing op diens benadering. Ook heb ik de verleiding kunnen weerstaan om in te gaan op de stellingen van Siddré, terwijl tenslotte het NEI zoveel hooi op de vork heeft genomen dat de modelbouw daaronder lijkt te bezwijken.

De opbouw van dit stuk is verder als volgt. Eerst ga ik kort in op enkele centrale begrippen in de arbeidsmarkt-analyse. Dat gebeurt in de rest van deze inleiding. Paragraaf 2 is gewijd aan een uiteenzetting van wat de UV-analyse nu precies inhoudt. In paragraaf 3 heb ik een aantal opmerkingen bijeengebracht die er op gericht zijn het theoretisch fundament onder de analyse weg te slopen – zodat het bouwwerk incenzakt – en de bewustzijnsvernaauwing in kaart te brengen voor het denken over arbeidsmarkt-ontwikkelingen dat het gevolg is van deze aanpak. In paragraaf 4 zet ik de konklusies op een rijtje.

Enkele centrale begrippen

Centraal in de discussie over de enorme stijging van de werkloosheid die zich in de jaren zeventig heeft voorgedaan, staat het onderscheid naar structurele en conjunkturele oorzaken⁵ van dit verschijnsel. De conjunkturele oorzaken hebben betrekking op het gedeelte van de werkloosheid dat een gevolg zou zijn van het tekortschieten van de bestedingen, van de koopkrachtige vraag naar goederen en diensten van allerlei aard (investeringen en consumptie). Ter bestrijding van conjunkturele werkloosheid is een langzamerhand oud adagium dat het bestreden dient te worden door keynesiaans beleid, dat zich richt op vergroting en stimulering van de bestedingen.

De structurele werkloosheid is een begrip dat eigenlijk staat voor van alles en nog wat⁶, het is min of meer negatief gedefinieerd: niet-conjunktureel.⁷ Dat wil zeggen dat het ook niet te verhelpen zou zijn met bestedingsbeleid. De eerste invulling van het structurele begrip is geleverd door de arbeidskostentheorie van Tjan en Den Hartog, die de oorzaak zochten in een veranderde verhouding tussen arbeidsloon, produktiviteit en opbrengstprijis van de

5. Zie bijvoorbeeld Kuipers en Buddenberg (noot 1), pagina 390-1. Of ook Driehuis (noot 1), pagina 638-9.

6. Vergelijk U. Cramer, Zur Messung struktureller Arbeitslosigkeit, in: *Wirtschaftsdienst*, 1979, nr. 3, p. 130.

7. Een omschrijving van structureel als 'hardnekkig' voldoet niet omdat ook conjunkturele problemen hardnekkig kunnen zijn. Hardnekkigheid vormt natuurlijk wel een element van het structurele: het moet gaan om iets dat voortduurt.

produktie. Toen de sneeuwbal eenmaal aan het rollen was gebracht, kwamen er al snel meer invullingen: gevolg van veranderingen in de internationale arbeidsdeling, of van de sociale voorzieningen, of van eigenschappen van de werklozen, enzovoort. De discussie heeft de aandacht zo sterk gekluisterd, dat men over conjuncturele werkloosheid en een vraag-stimulering eigenlijk niets meer hoort, terwijl nog niet één benadering de hele ontwikkeling van de werkloosheid ruimschoots heeft kunnen verklaren.

Ook de UV-analyse richt zich op de structurele werkloosheid. Die wordt dan toegeschreven aan de 'werking' van de arbeidsmarkt. Wat daar precies onder verstaan moet worden is evenwel niet zo duidelijk. Men kijkt in dit verband naar oorzaken die variëren van verschillen in kwalitatieve samenstelling van vraag en aanbod van arbeidskrachten, tot selektiviteit van ondernemers en werkzoekenden in hun arbeidsmarktgedrag. En daarvoor wordt weer doorverwezen naar wetgeving ter bescherming van werknemers, sociale uitkeringen, rationalisatie in het productieproces, honk- of beroepsvastheid van werklozen en dergelijke.

Het is de vraag hoe in dit verband de werking van de arbeidsmarkt nog kan worden onderscheiden van algemeen maatschappelijke ontwikkelingen en van ontwikkelingen in de produktie en op het terrein van inkomensverhoudingen. De werking van de arbeidsmarkt zal betrekking moeten hebben op de handelingen van mensen op die markt: waarom treden ze in of uit, en als ze eenmaal aanwezig zijn op deze markt hoe handelen ze dan. Een analyse die zich richt op de werking van de markt zal moeten laten zien wat voor ontwikkeling die handelingen doormaken. En om het structurele idee waar te maken zal aangetoond moeten worden dat er een bepaald patroon aanwijsbaar is gedurende een historische periode. De analyse zal verschijnselen moeten kunnen onderscheiden die wél en die níet met de werking van deze markt te maken hebben; ze zal die werking moeten kunnen losweken van invloeden van buiten de arbeidsmarkt. Verder dient ze uiteraard een nauwkeurig beeld van die werking te ontwerpen, dat niet op gespannen voet staat met de werkelijkheid.

Het is niet goed mogelijk een willekeurige analyse zoals de UV-analyse die hier centraal staat, gedetailleerd te beoordelen op deze punten. Dat kan niet in abstrakto maar vereist een samenhangende theorie over de plaats en werking van de arbeidsmarkt in het hele economische systeem. Een dergelijke theorie zal aan kunnen geven wat zelfstandige elementen van de arbeidsmarkt zijn, en wat invloeden van buiten die arbeidsmarkt, uit andere delen van het economisch stelsel. Een dergelijke theorie heb ik niet op zak, zodat ik me zal beperken tot een 'marginale toetsing': evidente problemen aanwijzen waar UV-analyse en werkelijke arbeidsmarkt mijlenver uiteen liggen. Op de voorhand kan wel worden vastgesteld dat de UV-analyse niet duidelijk kan aangeven wat tot de werking van de arbeidsmarkt zelf hoort en wat niet. Daar ga ik niet verder op in.

Voor de goede orde kan tot slot worden opgemerkt, dat de UV-analyse betrekking heeft op structurele werkloosheid maar niet met de pretentie dat ze die geheel zal verklaren. Van meet af aan wordt in de toepassing van deze analyse gesproken over een déél van de structurele werkloosheid náást bijvoorbeeld structurele werkloosheid als gevolg van andere oorzaken. De UV-analyse heeft de 'kwalitatieve structurele werkloosheid' als onderwerp, die veroorzaakt wordt door kwalitatieve problemen, dat is de werking van de arbeidsmarkt. De term 'kwantitatieve structurele werkloosheid' wordt in dit verband gereserveerd voor het gebrek aan banen vanwege de arbeidskosten-ontwikkeling. Het is overigens wel de vraag hoe deze twee begrippen van structurele werkloosheid zich tot elkaar verhouden: vullen ze elkaar aan of sluiten ze elkaar (gedeeltelijk) uit? Om hard te maken dat ze elkaar aanvullen, zullen ze eerst in een samenhangend theoretisch kader moeten worden ondergebracht. We gaan daar hier niet verder op in maar volstaan ermee deze vraag op te werpen.

2. Uitleg van de UV-analyse⁸

Ik zal proberen zo duidelijk mogelijk weer te geven hoe de UV-analyse is opgebouwd, omdat dat van belang is voor een goed begrip van de kritiek die ik in paragraaf 3 zal opsommen. Om te beginnen: 'U' staat voor unemployment oftewel werkloosheid, en 'V' voor vacancies = vakatures = openstaande vraag naar arbeidskrachten. Het zou dus net zo goed 'WV-analyse' genoemd kunnen worden, maar het Engelse begrippenpaar is nu eenmaal ook in de Nederlandse toepassing ingeburgerd en daarom houd ik het daar maar op.

2.1. *Het volmaakte uitgangspunt*

De opbouw start vanuit de neo-klassieke economische theorie die de werking van vraag en aanbod en hun onderlinge evenwicht op elke denkbare markt centraal stelt — zo dus ook hier op de arbeidsmarkt.⁹ Van deze markt maakt men een momentopname.

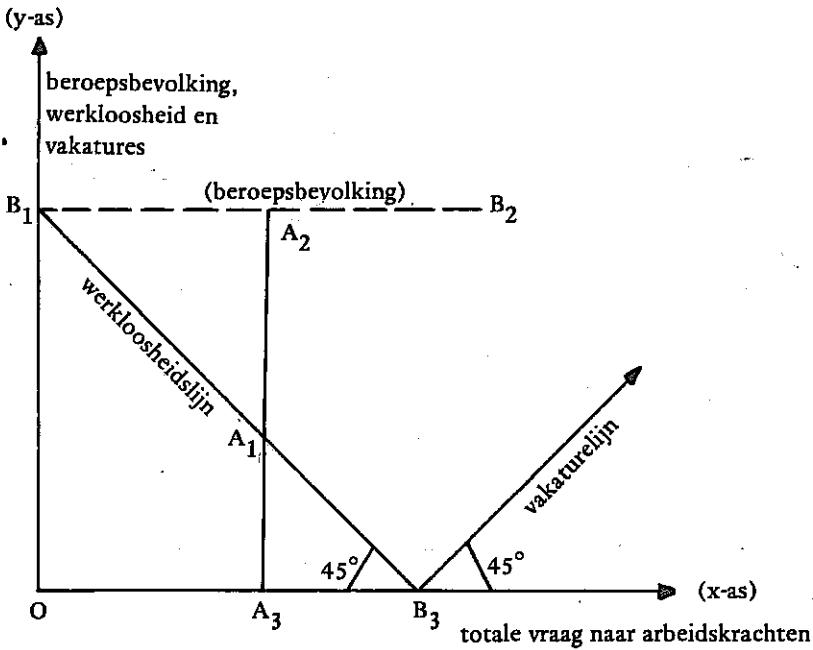
Om te beginnen veronderstelt men dat de beroepsbevolking gegeven is — dat zijn de mensen die voor loon kunnen en willen werken. En verder dat de vraag naar arbeidskrachten rechtstreeks afhangt van de bestedingen — dat is de koopkrachtige vraag naar goederen en diensten. Uitgaande van deze twee veronderstellingen schetst men een denkbeeldige ontwikkeling, die is weer-

8. De argumentatie die in deze paragraaf wordt weergegeven is geheel ontleend aan Kuipers en Buddenberg (noot 1), paragraaf 2. Citaten uit deze tekst, waarvoor geen nadere bronvermelding meer volgt, zijn gekursiveerd.

9. Voor een uitleg van het neo-klassieke begrippenapparaat zie: Rob de Klerk, Neo-klassieken, Keynes, neo-keynesianen, in: *Tijdschrift voor Politieke Economie*, jaargang 2, nr. 4, p. 7 (1979).

Figuur 1

Denkbeeldige volmaakte neo-klassieke arbeidsmarkt.

gegeven in figuur 1.

Figuur 1 kan als volgt worden toegelicht. Stel eerst (dat is in punt O) dat de ondernemers helemaal geen vraag uitoefenen naar arbeidskrachten¹⁰, dan is de hele beroepsbevolking werkloos. Als ze vervolgens wel arbeidskrachten gaan vragen, is er steeds wel iemand beschikbaar die de vakature ogenblikkelijk vervult zodra deze ontstaan is: de werkloosheid neemt af en de beroepsbevolking wordt verdeeld in werkzame personen enerzijds en werklozen anderzijds. Vergelijk daartoe bijvoorbeeld punt A_1 in figuur 1: onder dit punt (A_1A_3) zit het werkloze deel, en er bóven (A_1A_2) het werkzame deel van de beroepsbevolking ($A_2A_3 = B_1O$). De bijbehorende vraag naar arbeidskrachten is gelijk aan OA_3 .

Die ontwikkeling gaat net zo lang door tot de vraag naar arbeidskrachten precies even groot is als het aanbod ervan, dat per definitie overeenkomt met de totale beroepsbevolking. De laatste werkloze is dan verdwenen en vakatures doen

10. Ik zal steeds spreken over vraag en aanbod van arbeidskrachten omdat gebruik van het woord arbeid in dit verband verwarrend werkt: is aanbod van arbeid nou een baan of een werkzoekende?

zich niet voor in dat punt. Dit verloop is in figuur 1 aangegeven door de werkloosheidslijn: die lijn daalt recht evenredig met de toename van de vraag naar arbeidskrachten totdat in punt B_3 de werkloosheid nul is. Als de ondernemers hierna nog meer arbeidskrachten gaan vragen, zal dat volledig tot vakatures leiden omdat er immers geen werkloze meer beschikbaar is: rechts van dit punt is er een vakaturelijn die recht evenredig stijgt met de toename van de vraag naar arbeidskrachten.

In de figuur is door middel van de stippellijn $B_1 B_2$ aangegeven dat de beroepsbevolking een gegeven uitgangspunt vormt. Verder kan aan het bovenstaande worden toegevoegd, dat rechts van B_3 de werkloosheidslijn doorloopt maar dan volledig samenvalt met de x-as: de werkloosheid is steeds nul. Hetzelfde geldt voor de vakaturelijn maar dan links van B_3 : nul vakatures.

Het punt B_3 is het evenwichtspunt van deze arbeidsmarkt: werkloosheidslijn en vakaturelijn snijden elkaar en de bestedingen zijn zodanig in evenwicht dat er volledige werkgelegenheid optreedt.

Deze schets is in een dubbel opzicht denkbeeldig. Ten eerste treedt er op één gegeven ogenblik in werkelijkheid natuurlijk nooit een variatie in de vraag op vanaf nul tot ver voorbij het hele aanbod. Ten tweede is verondersteld dat een willekeurige werkloze elke willekeurige vakature kan vervullen (in jargon: het aanbod is 'homogeen') en dat afstanden en tijd geen rol spelen: zodra er zich een vakature voordoet is die ook vervuld zolang er nog een werkloze aanwezig is. Werkloosheid en vakatures kunnen dus niet tegelijkertijd bestaan. Het is een goed voorbeeld van het wereldbeeld der neo-klassieken: een volkomen tijdsloze en plaatsloze arbeidsmarkt.

2.2. De onvolmaakte werkelijkheid

Dit is natuurlijk te mooi om waar te zijn, en het ligt evident bezijden de werkelijkheid. Toch neemt men dit beeld als uitgangspunt en gaat vervolgens stappen doen om dichterbij de werkelijkheid te komen — een soort methode van afnemende abstraktie. Welke vooronderstellingen laat men los? Aangenomen wordt nu dat afstanden en tijd wel degelijk een rol spelen. Er kunnen werklozen zijn die wonen op een andere plaats dan de baan wordt aangeboden, of die er niet zo één, twee, drie van op de hoogte zijn dat er een vakature bestaat. Ook kan het gebeuren dat werkloze en vakature elkaar wel vinden, maar dat er nogal wat tijd mee gemoeid is om de sollicitatie en de aanstelling af te handelen. Tevens laat men de veronderstelling los van een homogeen aanbod van arbeidskrachten: er kunnen verschillen optreden in opleiding en ervaring die worden aangeboden en die worden gevraagd.

De werkloosheid die als gevolg hiervan kan optreden, betitelt men als 'imperfektie-werkloosheid', dat is werkloosheid die optreedt doordat de arbeidsmarkt niet langer volmaakt is. Dus de werkloosheid die optreedt in

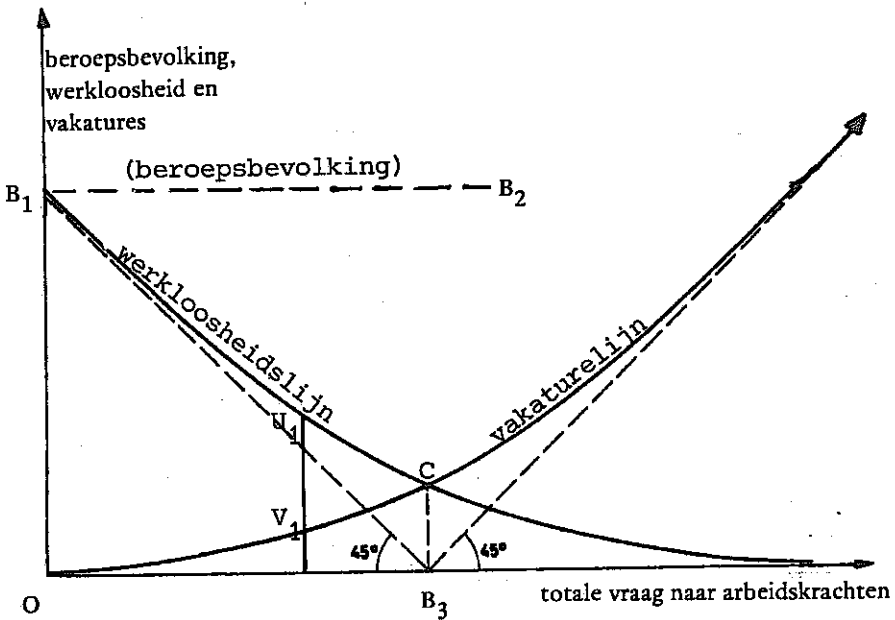
afwijking van het tijdsloze en plaatsloze beeld van de volmaakte arbeidsmarkt dat hierboven is weergegeven. Deze werkloosheid valt in twee gedeelten uiteen:

1. de friktiewerkloosheid, die optreedt omdat arbeidsmarkttransacties nu eenmaal tijd kosten ook al sluit alles prima op elkaar aan, en
2. de werkloosheid als gevolg van kwalitatieve verschillen tussen vraag en aanbod, inclusief de problemen van afstand (geografische mobiliteit).

Het komt er op neer dat men het tweede facet van de denkbeeldige constructie laat vallen. Het eerste blijft echter gehandhaafd: uitgaande van een gegeven beroepsbevolking, op één moment, schetst men opnieuw de ontwikkeling vanuit een vraag naar arbeidskrachten die varieert van nul tot meer dan de hele beroepsbevolking. Dit dus nog steeds denkbeeldige verloop wordt hieronder aangegeven met behulp van figuur 2.

Figuur 2

Denkbeeldige neo-klassieke arbeidsmarkt met ongelijksoortige arbeidskrachten, geografische verschillen en gebrek aan informatie.

Doordat tijd, afstand en ongelijke kwalifikatie nu wel een rol spelen, kunnen werkloosheid en vakatures tegelijkertijd optreden. Ter weerszijden van het punt B_3 vallen werkloosheidslijn en vakaturelijn niet langer samen met de x-as, maar liggen ze daarboven omdat werkloosheid en vakatures daar niet meer nul

zijn. De gedachtegang achter het verloop van de lijnen zoals aangegeven in figuur 2 is als volgt.

Bij O is iedereen werkloos, en een tijdje lang betekent elke baan een werkloze minder, zonder tijdsprobleem of wat dan ook, omdat *'de keuze van de kandidaten zo groot is'*. Maar na verloop van tijd, wanneer de vraag steeds meer het totale aanbod benadert (links in de buurt van B_3), *'zal een werkloze steeds minder geneigd zijn om een baan te nemen die wordt aangeboden. Hij zal liever wachten in de hoop een betere baan te vinden. Bovendien ... kan het gebeuren dat het beschikbare aanbod met een bepaald soort opleiding al volledig bezet is...'* Werkloosheid en vakatures gaan van nu af aan tegelijkertijd optreden: de vakaturelijn verschijnt boven de x-as en de werkloosheidslijn boven de oorspronkelijke lijn $B_1 B_3$, omdat de werkloosheid niet langer recht evenredig met de vraag afneemt, maar minder dan evenredig. De beide afwijkingen zijn precies evengroot, omdat een extra vraag óf tot een extra vakature leidt óf tot een werkloze minder. Het probleem wordt steeds sterker naarmate de vraag het totale aanbod benadert, in de buurt van B_3 : de vakaturelijn loopt steeds verder op boven de x-as, en de werkloosheidslijn komt steeds verder boven de lijn $B_1 B_3$ te liggen.

Wanneer nu de vraag even groot is als het aanbod, in B_3 , zijn ook het aantal vakatures en het aantal werklozen (perdefinitie) aan elkaar gelijk. De werkloosheidslijn en de vakaturelijn hebben hier dus een snijpunt. Dat snijpunt ligt echter niet meer op de x-as, in het punt B_3 zoals in figuur 1, maar een eind daarboven in C. In dit punt heerst er evenwicht op de arbeidsmarkt, vraag = aanbod. Hier *'zijn de bestedingen in evenwicht.'* *'In deze situatie moet de werkloosheid volledig worden toegeschreven aan de onvolmaaktheid van de arbeidsmarkt.'* Men meent dus dat hier de werkloosheid als gevolg van de conjuncturele ontwikkeling is buitengesloten, zodat er enkel nog structurele werkloosheid resteert: de 'imperfektie-werkloosheid'. Neemt de vraag nog verder toe, dan daalt de werkloosheid langzaam maar neemt vooral het aantal vakatures toe. We krijgen zo in de figuur rechts van B_3 als het ware het spiegelbeeld van links ervan: de werkloosheidslijn ligt nu nog een tijdlang boven de x-as, en de nieuwe vakaturelijn steekt net zo veel uit boven de oorspronkelijke lijn. In een situatie dat er veel meer arbeidskracht wordt gevraagd dan aangeboden, zal de werkloosheid nul zijn want *'zelfs voor die soorten arbeid waarvan te veel werd aangeboden in ... (B_3) ... is voldoende grote vraag. Hetzelfde geldt ... voor een onevenwichtige geografische verdeling van aanbod en vraag. Tenslotte betekent de zeer aanzienlijke vraag dat de ondoorzichtigheid van de arbeidsmarkt vanuit het standpunt van degenen die werk zoeken miniem is dank zij het zeer grote aantal vakatures.'*

Het probleem van tijd, afstand en verschillende kwalifikatie lost zich dus vanzelf wel op als de vraag maar groot genoeg wordt.

2.3. Van momentopname naar historisch verloop

Zoals gezegd gaat het steeds om een moment-opname: in een gegeven situatie schetst men een denkbeeldig verloop. Om nu een analyse te maken in de loop van de tijd dient men een hele reeks van dergelijke moment-opnamen met elkaar te vergelijken — de methode van de komparatieve statika. Men legt als het ware een serie plaatjes à la figuur 2 op elkaar om te zien of er veranderingen optreden. Daarbij let men dan alleen op de verschuiving van het punt C behorend bij het evenwichtspunt B_3 , waarin de conjunkturele invloed op de werkloosheid is uitgeschakeld en men logischerwijze de structurele ontwikkeling overhoudt. Het lijkt er op alsof de ekonomen hier in hun universum het vaste punt van Archimedes hebben gevonden van waaruit ze de ontwikkeling van de wereld kunnen bezien.

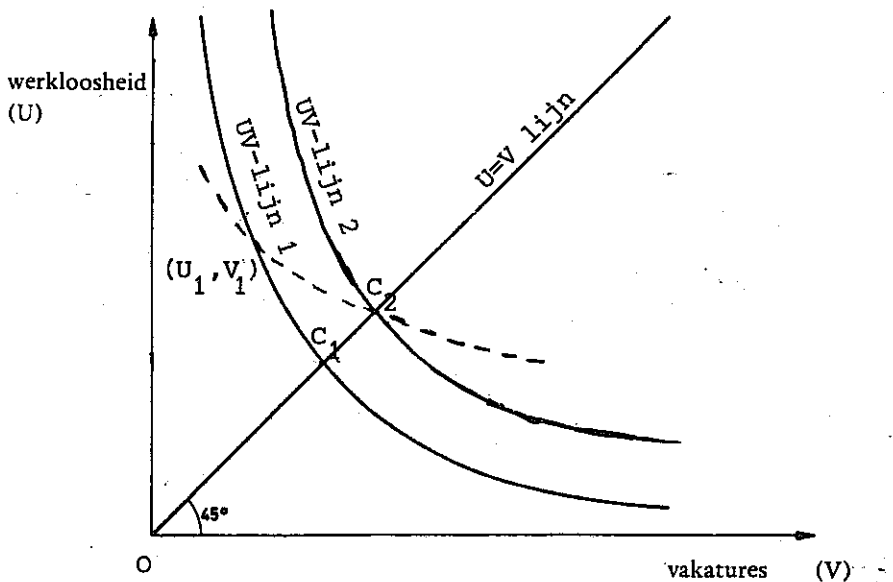
Van elk moment in de geschiedenis zijn uiteraard alleen de werkelijke werkloosheid en aantallen vakatures bekend. Die zijn mede bepaald door de conjunktuur. De UV-analyse is een instrument uit de economische gereedschapskist om die werkelijke aantallen te herleiden tot hun bijbehorende evenwichtsaantallen. Die evenwichtsaantallen worden dan vervolgens onderling vergeleken: zijn ze even groot dan is er geen structurele verandering opgetreden, zijn ze ongelijk dan is er blijkbaar wel iets structureel anders geworden. In het beeld van figuur 2: zolang de evenwichtswerkloosheid evengroot is, ligt het snijpunt van werkloosheidslijn en vakaturelijn in hetzelfde punt C. De werkelijke combinaties van werkloosheid en vakatures van twee verschillende momenten liggen dan blijkbaar nog op dezelfde lijnen van werkloosheid en vakatures ook al zijn ze op zichzelf beschouwd niet gelijk (dat komt dan door de conjunktuur).

Zo verloopt de analyse in principe als men naar de onderbouwing ervan kijkt. Om het zichzelf te vergemakkelijken heeft men vanuit deze onderbouwing een tussenstap gedaan: de konstruktie van een UV-lijn, die in figuur 3 is weergegeven. Uit figuur 2 heeft men afgeleid dat er een verband bestaat tussen het verloop van werkloosheidslijn en van vakaturelijn: de één daalt voortdurend op een bepaalde manier, en de andere stijgt op een daarmee komplementaire wijze. Dat verband kan men ook rechtstreeks aangeven zonder de omweg via de totale vraag naar arbeidskrachten.

In figuur 3 zijn de werkloosheidslijn en de vakaturelijn als het ware samengesmolten tot één lijn: de UV-lijn. In figuur 2 leverde een combinatie van werkloosheid en vakatures (bijvoorbeeld U_1, V_1) twee verschillende punten op: één op de werkloosheidslijn en één op de vakaturelijn. In figuur 3 vormt zo'n combinatie telkens één enkel punt op de UV-lijn. Een bepaalde UV-lijn geeft dus allerlei combinaties van U en V weer. Al deze combinaties op één lijn hebben dan gemeen dat ze eenzelfde structurele werkloosheid kennen. Die structurele werkloosheid wordt op de UV-lijn aangeduid door het punt C. In dat punt zijn U en V aan elkaar gelijk. Het punt B_3 van figuur 2 is omgezet in

Figuur 3

UV-lijn behorend bij figuur 2.

punt O van figuur 3, de structurele werkloosheid B_3C van figuur 2 wordt nu dus aangegeven door OC in figuur 3. Naarmate C verder van O vandaan ligt, is de structurele werkloosheid groter.

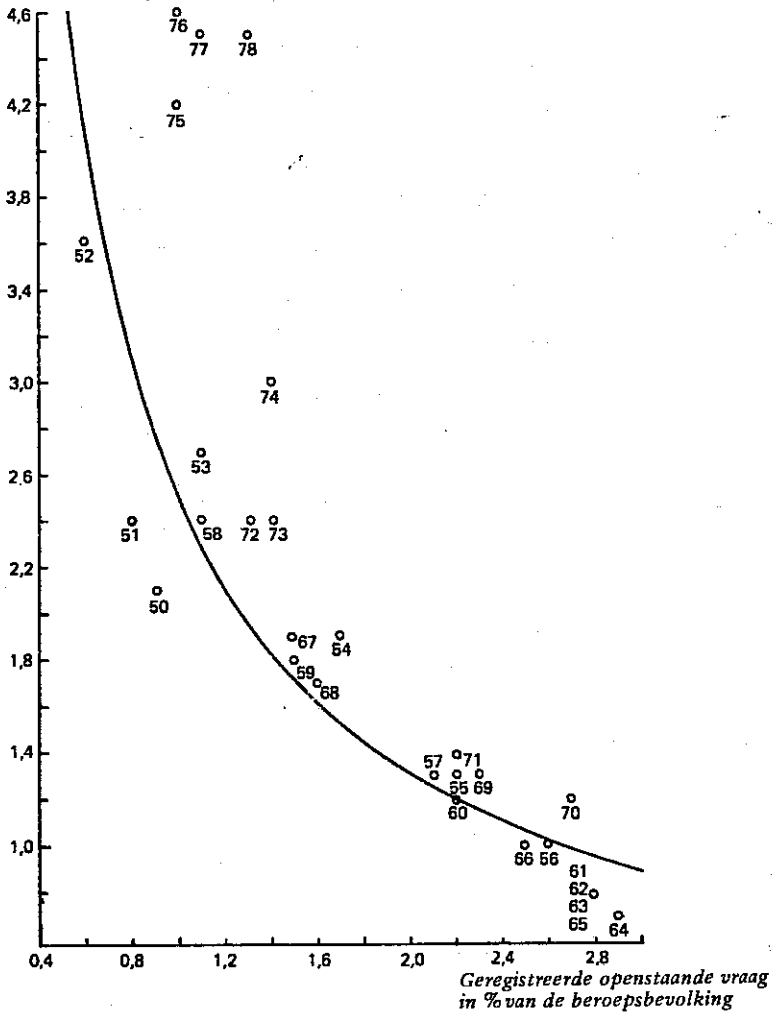
Van een willekeurige combinatie van werkloosheid en vakatures (U_t, V_t) moet dus bekend zijn op welke UV -lijn ze ligt, zodat dan het punt opgezocht kan worden waarin $U=V$, dat is het snijpunt met de $U=V$ -lijn die vanuit de oorsprong O loopt onder een hoek van 45° met zowel de U - als de V -as. Om dat precies te doen kan men niet volstaan met de algemene vorm van de UV -lijn (bol naar de oorsprong toe) maar moet een wiskundig verband tussen werkloosheid en vakatures worden geformuleerd dat het exakte verloop van de UV -lijn aangeeft. Uit dat verband kan worden berekend waar de $U=V$ -lijn wordt gesneden.

Doordat men dit wiskundig verband zelf moet bepalen sluit een element van willekeur in de analyse, want er zijn vele formules mogelijk die alle voldoen aan de eis dat de UV -lijn bol verloopt naar de oorsprong O toe. Het wiskundig verband moet zodanig zijn dat het is uitgesloten dat twee UV -lijnen punten met elkaar gemeen hebben: want wat is dan de structurele werkloosheid die hoort bij de gemeenschappelijke punten? In figuur 3: als de stippellijn door (U_1, V_1) ook een UV -lijn is in hetzelfde systeem als UV -lijn 1, is de structurele werkloosheid dan

Grafiek 1

Verband tussen werkloosheid en vakatures in Nederland 1950-1978.

Geregisteerde werkloosheid
in % van de beroepsbevolking

Bron:

Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan 1979*, pagina 83. De kromme is gebaseerd op waarnemingen uit de jaren 1950-1973.

gelijk aan OC_1 of aan OC_2 ? Men eist dat de UV-lijnen evenwijdig aan elkaar (gemakkelijke gezegd) verlopen, zodat juist op grond daarvan het ene punt waarin $U=V$, als eenduidig kenmerk van de lijn kan worden beschouwd: vandaaruit vindt men dé afstand van de UV-lijn tot O.

Het doel van een historische beschouwing is nu om na te gaan of de UV-lijn in de loop van de tijd is verschoven en derhalve de structurele werkloosheid is veanderd. Men maakt het zich langs deze weg ook wat gemakkelijker, omdat men er nu mee volstaat om te bekijken of door een reeks werkelijke combinaties van U en V gemakkelijk één lijn getrokken kan worden. Dat is bijvoorbeeld gedaan in grafiek 1, die is opgesteld door het Centraal Planbureau. De getrokken lijn geldt voor de jaren 1950-1973, de latere jaren staan er buiten.

Uit deze grafiek blijkt ook de willekeur van de wiskundige specificatie. Hier wordt gesteld dat de jaren 1950-1973 min of meer bij elkaar horen (een vast verband tussen U en V) terwijl de latere jaren daar (in ongunstige zin) van afwijken. Het is even goed verdedigbaar om een hele reeks lijnen te trekken, door elk punt 1 waardoor mogelijkwijs al vanaf 1950 tot 1954 een enorme toename van de structurele problemen is opgetreden. Ook valt op dat het bovenste gedeelte van de lijn alleen wordt ondersteund door 1952: van dit hele gebied (meer dan 2,8% werkloosheid) is verder domweg niets bekend vóór het tijdvak 1974-1978.

3. Kritiek op de UV-analyse

Zoals aangegeven in de inleiding komt, na de uitleg in de voorgaande paragraaf, nu een aantal kritische kanttekeningen bij deze aanpak aan de orde. De kritiek richt zich op twee punten:

- a. klopt de konstruktie, dat wil zeggen vloeit de opbouw logisch voort uit de uitgangspunten, kloppen vooronderstellingen en gevolgtrekkingen met elkaar? Zo nee, welke vooronderstellingen zijn er dan nog meer op te sporen die blijkbaar stilzwijgend zijn gemaakt om de hele opbouw mogelijk te maken?
- b. hoe verhouden de vooronderstellingen zich tot de realiteit van de arbeidsmarktontwikkeling die men zegt te analyseren? Die vraag is op twee manieren te beantwoorden, welke keerzijden van eenzelfde medaille vormen: zijn de gemaakte vooronderstellingen realistisch of vormen ze oogkleppen die er toe leiden dat een vertekend beeld van de werking van de arbeidsmarkt ontstaat.

Beide punten liggen ten grondslag aan de zes punten van kritiek die hierna worden weergegeven, maar ze zijn niet strikt gescheiden teneinde te voorkomen steeds in herhaling te vervallen. Ruwweg gezegd behandelen de paragrafen 3.1.-3.3. verschillende zijden van een belangrijke onuitgesproken vooronderstelling: één arbeidsmarktgedrag. Er wordt zowel getoond dat die vooronderstelling impliciet gemaakt is, als in kaart gebracht wat de konsekventies

ervan zijn.

Vervolgens wordt een bredere konsekwentie van de aanpak in het algemeen (dat is de methode van de komparatieve statika) aangegeven: een arbeidsmarkt zonder beweging. In paragraaf 3.5. komt aan de orde dat enkele vooronderstellingen zowel op gespannen voet staan met het theoretische bouwwerk dat er op is gefundeerd, als met de realiteit van de arbeidsmarkt. De laatste subparagraaf signaleert de vervorming die plaatsvindt van het begrip werkloosheid.

Een samenvattend oordeel over de UV-analyse op grond van de achterenvolgens gespuide kritiek, vindt men in paragraaf 4.

3.1. *Eén arbeidsmarktgedrag*

Om het verloop van de UV-lijn (bol naar O toe in figuur 3) te funderen moet aan twee voorwaarden zijn voldaan: a. werkloosheidslijn en vakaturelijn (figuur 2) moeten komplementair aan elkaar zijn; b. de werkloosheidslijn moet bol naar O toe (figuur 2) verlopen (en de vakaturelijn bol naar de x-as toe). Voor de eerste voorwaarde is het nodig en voldoende dat de beroepsbevolking gegeven is. In dat geval leidt een toename van de vraag met 1 óf tot een werkzoekende minder óf tot een vakature meer. Deze vooronderstelling — op zichzelf aanvechtbaar, zie paragraaf 3.5 — is inderdaad met zoveel woorden gemaakt, zowel bij de volmaakte als bij de onvolmaakte arbeidsmarkt.

De tweede voorwaarde is wel getekend in figuur 2 maar de vooronderstellingen die er aan ten grondslag liggen zijn onvoldoende uitgesproken. In paragraaf 2 zijn alleen argumenten genoemd voor het verloop van beide lijnen, die zijn ontleend aan het gedrag van één van beide partijen op de arbeidsmarkt: werkzoekenden zouden rustig de tijd nemen als er veel vakatures zijn of ze zouden door de bomen het bos niet meer zien enzovoort. Nu wordt wel beweerd dat de UV-analyse een neutraal meet-instrument is uit de gereedschapskist der economen. Met dit instrument spoort men een bepaalde structurele ontwikkeling op, en vervolgens kan er dan over gepraat worden wat de oorzaak van die ontwikkeling zou kunnen zijn. Die kwestie zou nog helemaal open liggen, en het zou niet bij voorbaat vaststaan aan welke kant van de arbeidsmarkt — vraag of aanbod — gezocht moet worden naar die oorzaak.

Wanneer men evenwel het gedrag van ondernemers op de arbeidsmarkt in de konstruktie van de UV-analyse betreft náást dat van de werkzoekenden, dan gaan er een aantal onzekerheden optreden met betrekking tot het verloop van werkloosheids- en vakaturelijn, en dus de UV-lijn.

Bekeken vanuit de vraagzijde is het heel plausibel dat in geval van grotere werkloosheid er een strengere selektie plaatsvindt in het aanstellingsgedrag. Ondernemers denken: laten we nog even wachten dan vinden we wel een betere kandidaat voor de vakature. Het gevolg is dat vakatures minder snel zijn vervuld en de werkloosheid groter blijft. Dit selektiegedrag dat aanvankelijk

sterk is, kan versneld minder worden naarmate de vraag naar arbeidskrachten dichter in de buurt komt van het totale aanbod of daar overheen schiet. Uit angst achter het net te vissen worden werkzoekenden gemakkelijker aangesteld op een baan.

Voor het verloop van de werkloosheid-, vakature- en UV-lijn heeft de invoering van een tweede arbeidsmarktgedrag, naast dat van werkzoekenden, twee gevolgen:

a. de UV-kurve kan in het ene gedeelte overwegend worden bepaald door het gedrag van de aanbodzijde (zoals beschreven in paragraaf 2). Hét arbeidsmarktgedrag bestaat niet, maar valt uiteen in twee gedragingen die zich onafhankelijk van elkaar kunnen wijzigen. Het is daarom denkbaar dat de UV-lijn maar gedeeltelijk verschuift, waarbij het mogelijk is dat het evenwichtspunt ($U=V$) onveranderd blijft. Paradoxaal genoeg zou een structurele verschuiving in één van de arbeidsmarktgedragingen niet gesignaleerd worden door de UV-analyse. Ter illustratie: de punten 1975-1978 in grafiek 1 kunnen liggen op een deels verschoven lijn die nog steeds door het oude evenwichtspunt (1954, 1959, 1968) verloopt.

b. de UV-lijn heeft niet langer het vloeiende verloop van vroeger: er zijn 'kronkels' mogelijk. Een situatie zoals getekend in de figuren 4 en 5 is goed denkbaar. Komend vanaf de oorsprong in figuur 4 stijgen de vakatures eerst recht evenredig met de vraag naar arbeidskrachten, verderop neemt die stijging af en gaat ze eventueel over in een horizontale of een dalende lijn. De werkloosheidslijn blijft op grond van het komplementaire karakter van beide lijnen, aanvankelijk horizontaal, daalt dan langzaam en vervolgens versneld. Deze lijn verloopt daardoor *bol van de oorsprong af*. Hetzelfde geldt voor de UV-lijn in figuur 5. Als het punt $U=V$ juist op zo'n gedeelte van de lijn ligt — dat is bij een versnelde afname van het aantal werklozen — dan is het weinig zinvol dit punt nog als kenmerkend voor de UV-lijn te beschouwen. Het wordt een soort 'evenwicht' van een bal op een hellend vlak.

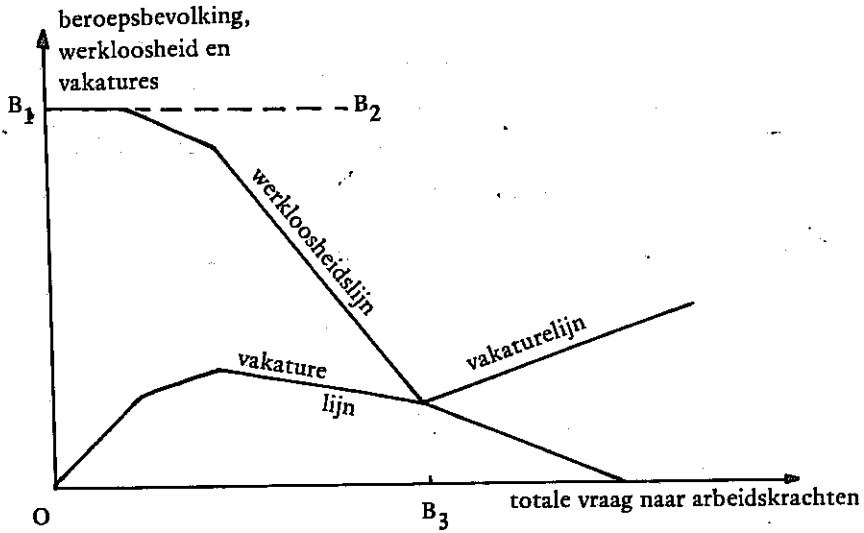
Dit zijn enkele denkbare mogelijkheden die niet a priori hard te maken zijn. Ze kunnen evenmin a priori afgewezen worden. Wie meent het verloop van de lijnen uit een theoretisch uitgangspunt af te kunnen leiden, beperkt zich tot één enkel gedrag op de arbeidsmarkt. In de argumentatie die in paragraaf 2 is weergegeven, is dat de zijde van de werkzoekenden. Dat blijkt ook uit het verloop rechts van B_3 in figuur 2: uiteindelijk vindt iedere werkloze wel werk en is er geen sprake van dat de vraagzijde dat zou belemmeren. Dat er bijvoorbeeld alleen werkzoekenden worden aangesteld die ervaring hebben, of die tussen 25 en 45 jaar zijn en dergelijke past niet in dit beeld.

3.2. Arbeidsmarktgedrag en conjunctuur

De essentie van de UV-analyse is om in een gegeven situatie waarvan alleen de

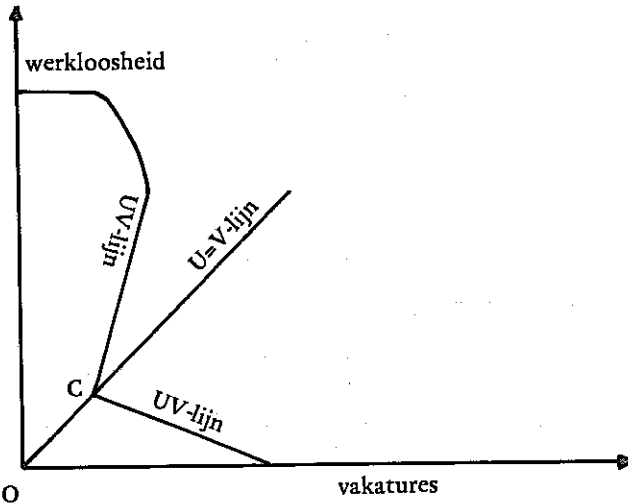
Figuur 4

Onvolmaakte neo-klassieke arbeidsmarkt met mogelijke invloed van ondernemersgedrag.

Figuur 5

UV-lijn behorend bij figuur 4.

— mede conjunctureel bepaalde — werkloosheid en vakatures bekend zijn, te kunnen zeggen of problemen op de arbeidsmarkt structureel (veranderd) zijn. Ze doet dat door een bijbehorend aantal werklozen en vakatures te konstrueren voor het geval van evenwicht, en dat aantal te vergelijken met vroegere aantallen. De stilzwijgende veronderstelling daarbij is dat het arbeidsmarktgedrag in een vaste verhouding staat tot de conjuncturele toestand. Ter illustratie: Eerst selekteert een ondernemer 6 van de 10 werkzoekenden weg, mocht de ondernemer zijn gedrag veranderen en overgaan tot het wegselekteren van 9 van de 10 bij hoge werkloosheid, dan zou hij dat voortaan doen ongeacht de conjunctuur dus bijvoorbeeld ook bij lage werkloosheid. Als er in één gedeelte, bijvoorbeeld 1975-1978 in vergelijking met 1952 in grafiek 1, iets is veranderd dan komt de UV-analyse neer op de stelling dat er óók iets veranderd zou zijn als de jaren 1975-1978 nu toevallig niet zo'n grote werkloosheid hadden gekend maar een lage.

In het voorafgaande is er al op gewezen dat hét arbeidsmarktgedrag niet bestaat, maar op zijn minst uiteenvalt in apart gedrag van vraag en aanbod. Dat maakt het een stuk minder plausibel dat een vaste verhouding tussen arbeidsmarktgedrag en conjunctuur verondersteld mag worden. Het is heel goed mogelijk dat de ene partij — ondernemers bij de hoge werkloosheid vanaf 1975 — zijn slag denkt te kunnen slaan in een bepaalde conjuncturele situatie. Er is echter niets dat aannemelijk maakt dat ze dat ook in geval van andere arbeidsmarktsituatie zouden denken. Er hoeft geen sprake te zijn dat het arbeidsmarktgedrag van een bepaalde partij op de markt over de hele linie van conjuncturele mogelijkheden — dat is over de hele lengte van de UV-lijn — verandert.

Dezelfde illustratie als in paragraaf 3.1. kan hier genoemd worden: de punten 1975-1978 kunnen best hetzelfde U=V punt hebben als voorheen, omdat het arbeidsmarktgedrag alleen in geval van grote werkloosheid is veranderd en niet in geval van lagere werkloosheid.

3.3. Een arbeidsmarkt zonder deelmarkten

Een derde kant van het ene arbeidsmarktgedrag — een diamant met vele facetten — is de onuitgesproken gedachte dat het arbeidsmarktgedrag op alle delen van deze markt hetzelfde is. De samenstelling van de arbeidsmarkt uit deelmarkten doet er dan verder niet toe.

Dit is een aanvechtbare gedachte, zoals sommigen al wel hebben gezien, waar het gaat op het punt van het geslacht van de werkzoekenden: een onderscheid van een deelmarkt voor vrouwen en één voor mannen is wel gemaakt. Men dient echter verder te gaan en zich af te vragen of ook niet verschillen in arbeidsmarktgedrag optreden tussen sectoren van de werkgelegenheid of beroepen van werkzoekenden. Een aanwijzing daarvoor is bijvoorbeeld de konstatering in de Duitse

Bondsrepubliek dat vakatures voor dienstverlenende sectoren en beroepen langer openstaan.¹¹ Blijkbaar verloopt het arbeidsmarktgedrag hier anders. Hetzelfde lijkt niet uitgesloten voor meer gekwalificeerde beroepen en dergelijke. Een verschuiving van de vraag naar arbeidskrachten in deze richting leidt zo tot een andere verhouding tussen werkloosheid en vakatures zonder dat de werking van de arbeidsmarkt een verandering heeft ondergaan: niemand heeft zijn gedrag veranderd, maar wel heeft een bepaald soort gedrag meer gewicht gekregen.

Men zou dit probleem binnen de UV-analyse nog kunnen ondervangen door de inhoud van de 'frikctie-werkloosheid' te preciseren, ware het niet dat men dan stuit op een kernprobleem van deze aanpak. De UV-analyse gaat makro-ekonomisch te werk, dat wil zeggen met de nationale cijfers van werklozen en vakatures als uitgangspunt. Daarbij wordt een imperfectie-werkloosheid gekonstrueerd. De betekenis van deze makro-konstruktie op een herkenbaar niveau (scholing van werklozen, kwaliteit van de arbeidsplaats, en dergelijke) is echter onduidelijk. Die betekenis van het makro-cijfer in meso- of mikro-termen is ook hard nodig om te zorgen dat de UV-analyse niet met een lege huls blijft zitten: een toenemende imperfectie op nationaal niveau die op geen enkele manier struktureel onderbouwd kan worden. Het cijfer kan het ene jaar wel zús zijn samengesteld (bijvoorbeeld bouw- en kantoorproblemen) en het volgende jaar zó (bijvoorbeeld problemen van scholing in het algemeen, of van de metaal, enzovoort). Om die betekenis wel tot stand te brengen zou het makro-cijfer als aggregatie van delen opgebouwd moeten worden.¹² De precisering van de frikctie-werkloosheid (waarvoor men nu gemakkelijk een door het Centraal Planbureau geprikt cijfer overneemt) leidt tot precies hetzelfde probleem: het zou een aggregatie van deelmarkten moeten zijn. Bij gebrek aan statistisch materiaal zal dat vaak op problemen stuiten: van beroepsgroepen is bijvoorbeeld helemaal niet bekend hoeveel personen er toe behoren, dus wat hun gewicht is in de beroepsbevolking.

Vastgesteld moet worden dat de UV-analyse geen serieus oog heeft voor verschillen in arbeidsmarktgedrag per deelmarkt, behalve dan voor de verschillen tussen mannen en vrouwen. Die laatste zijn mogelijk trouwens minder evident dan ze op het eerste gezicht lijken, doordat er aan de kant van de vakatures een belangrijk element van willekeur optreedt: het Arbeidsbureau heeft systematisch alle vakatures waarvoor de ondernemer geen geslachtelijke voorkeur uitsprak aan de mannen toegerekend. Ingevolge de bestrijding van diskriminatie naar geslacht is het onderscheid naar mannen en vrouwen bij vakatures inmiddels afgeschaft.¹³

11. U. Cramer (noot 6), pag. 132.

12. Zo werkt bijvoorbeeld B. Hansen, *Excess demand, unemployment, vacancies and wages*, in: *Quarterly Journal of Economics*, februari 1970, p. 1.

13. Zie ministerie van Sociale Zaken, *Maandverslag arbeidsmarkt juli 1980*, p. 1.

3.4. Een arbeidsmarkt zonder beweging

In paragraaf 2 is uiteengezet dat de UV-analyse op een komparatief-statistische manier te werk gaat: ze vergelijkt een reeks moment-opnamen. In een dergelijke aanpak is geen plaats voor stromen en bewegingen. In een moment-opname is slechts een tweedeling mogelijk: mensen hebben óf werk óf geen werk. Het doet er niet toe of mensen van baan willen veranderen op het moment van de opname, of dat ze dat al gedaan hebben tussen twee opnamen in; evenmin doet het er iets toe hoe lang mensen al werkloos zijn of nog zullen blijven als de opname gemaakt wordt. Tussen twee moment-opnamen kunnen slechts verschuivingen worden opgespaard (bijvoorbeeld de werkloosheid stijgt van 100.000 naar 200.000) maar niet de bewegingen die daaraan ten grondslag liggen (bijvoorbeeld: instroom 100.000 werklozen, uitstroom nul, of: instroom 200.000, uitstroom 100.000?). Op die manier vallen grote stromen buiten het beeld dat men van de arbeidsmarkt optrekt. Er zijn er elk jaar weer velen die instromen uit of uitstromen naar onderwijs, huishouding, pensioen, arbeidsongeschiktheid en buitenland. Ook zijn er velen die van baan veranderen, waarbij ze in lang niet alle gevallen ooit werkloos worden.¹⁴

Het is een marginale invalshoek om de werking van de arbeidsmarkt te willen beoordelen aan de hand van werkloosheid en vakatures die bij het Arbeidsbureau worden geregistreerd. De werkloosheid die daar blijkt — afgezien van verborgen werkloosheid en vakatures¹⁵ — is niet meer dan een restant dat overschiet van bewegingen die buiten het beeld blijven maar wel degelijk van groot belang zijn voor de werking van de arbeidsmarkt.

Een grotere werkloosheid en vakature-bestand kunnen wel het gevolg zijn van grotere stromen en een betere werking van de arbeidsmarkt, en niet van een slechtere werking waartoe de UV-analyse zou kunnen konkluderen.

In het bestek van de UV-analyse is het probleem van verloop en duur eenvoudigweg niet denkbaar. De jaarcijfers van werkloosheid en vakatures die Kuipers heeft gebruikt helpen hier niet, omdat het een hemelsbreed verschil maakt of een werkloze gemiddeld 1 maand staat ingeschreven of gemiddeld

14. Deze stromen omvatten mogelijk wel 15 tot 20 procent van de loonafhankelijke beroepsbevolking per jaar, zo valt op te maken uit de *Arbeidskrachtentellingen 1975 en 1977* van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

15. Het probleem erkent iedere schrijver over UV-analyse. Maar men gaat vervolgens over tot de orde van de dag omdat er 'nu eenmaal geen andere cijfers beschikbaar zijn en je moet roeien met de riemen die je hebt'. Er is echter wel degelijk het een en ander bekend over verborgen werkloosheid (bijvoorbeeld uit de *Arbeidskrachtentellingen*: zie CBS, *Sociale Maandstatistiek*, juni 1980, en Dick van Haaster en Wiemer Salverda, *Verborgen werkloosheid*, in: *Tijdschrift voor Politieke Economie*, jaargang 1, nr. 1, p. 90). Er zijn een aantal officiële waarnemingen van werklozen (zieken, parttimers en buitenlanders) die bewust buiten de maandelijkse cijfers worden gehouden. Daartegenover omvatten de vakature-aantallen wél de parttimers en buitenlanders.

alle 12 maanden van het jaar. De cijfers van de maand mei, die Muysken en De Neubourg hebben gebruikt, helpen evenmin omdat het ook dan voor de werking van de arbeidsmarkt aanmerkelijk verschil uitmaakt of die mensen al een heel jaar staan ingeschreven of nog maar pas in die maand zelf bij het Arbeidsbureau terechtgekomen zijn.

3.5. Een geïsoleerde arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt waarop de UV-analyse zich richt blijkt haar vooronderstellingen, is een uiterst gebrekkige weergave van de werkelijkheid. Men heeft in de denkbeeldige moment-opname de beroepsbevolking konstant verondersteld en bovendien een eenzijdig verband gelegd van de bestedingen naar de vraag naar arbeidskrachten.

In paragraaf 2 is steeds de beroepsbevolking een gegeven uitgangspunt. In paragraaf 3.1. is aangegeven dat die veronderstelling noodzakelijk is voor het goede verloop van de UV-lijnen. De konsekwentie is echter wel dat men praat over een arbeidsmarkt waarop de vraag naar arbeidskrachten geen invloed kan uitoefenen op het totale aanbod.

Op zich is het natuurlijk geen bezwaar dat er vooronderstellingen worden gemaakt — zij dienen als fundament om een theoretisch bouwwerk te kunnen optrekken. Men dient zich echter wel af te vragen of een bouwwerk de eigen fundamenten niet ondermijnt. Zo kan het voor een analyse van een eenvoudige goederenmarkt (zeg die van peren) best te rechtvaardigen zijn om in een moment-opname te veronderstellen dat de uitkomst van het vraag- en aanbodproces geen gevolgen heeft voor het uitgangspunt (een gegeven aantal perebomen).

Bij de arbeidsmarkt zitten er echter altijd mensen op de wip: zullen ze nu wel of niet hun arbeidskracht te koop aanbieden? Hoe dat afloopt hangt onder meer af van de verhouding tussen de vraag en het al beschikbare aanbod. Zo hebben tegenwoordig vele economen de mond vol van het 'ontmoedigde-arbeider-effekt': werkzoekenden geven er de brui aan omdat ze toch niet verwachten een baan te kunnen krijgen. Ook het omgekeerde kan optreden, een aanmoediging van mensen om zich onder de beroepsbevolking te scharen. Beide mogen niet verwaarloosd worden in een analyse van de werking van de arbeidsmarkt, ook niet in een moment-opname omdat — in tegenstelling tot nieuwe perebomen — deze potentiële arbeidsmarkt-kandidaten onmiddellijk beschikbaar zijn.

De aan- en ontmoediging van mensen is, en dat ligt voor de hand, niet onafhankelijk van de conjuncturele situatie, maar het staat vooral ook niet vast dat ze in de loop van de tijd eenzelfde verhouding heeft tot de conjuncturele mogelijkheden (vergelijk ook paragraaf 3.2. voor arbeidsmarktgedrag in het algemeen). In termen van de UV-analyse: in de moment-opname gaat het komplementaire karakter van werkloosheids- en vakaturelijn verloren; en daar

komt niet per se een ander vast verband voor in de plaats.

Voor de vooronderstelde relatie van bestedingen naar de vraag op de arbeidsmarkt geldt in grote lijnen dezelfde argumentatie als hierboven: tast het bouwwerk niet de eigen fundamenten aan? Op een terrein als de perenmarkt voelt iedereen op zijn klompen aan dat het er voor de rest weinig toe doet of alle aangeboden peren aftrek vinden. Op de arbeidsmarkt gaat echter het overgrote deel van het nationale inkomen over de toonbank en kan men dus niet maar gemakshalve aannemen dat de omvang van de werkloosheid los gezien kan worden van de bestedingen. En dat doet men door de bestedingen als gegeven (maar variabel) uitgangspunt te nemen waar dan vanzelf de vraag naar arbeidskrachten wel uit rolt. Niet alleen speelt de aard van de vraag hier mee — voor een timmerman zijn andere en kleinere bestedingen nodig dan bijvoorbeeld voor een operator in een kapitaalintensieve chemische fabriek — ook is het van belang dat de vraag iets te maken heeft met de bestedingen die ondernemers verwachten, maar vooral heeft de uitkomst van het vraag-en-aanbod-proces direkte gevolgen voor de omvang van de bestedingen: véél werklozen betekent minder besteedbaar looninkomen en dat betekent (mogelijk) minder konsumptieve bestedingen enzovoort.

Wanneer aldus het hele verband tussen bestedingen en vraag op de arbeidsmarkt, en daarmee de UV-analyse, op de tocht komt te staan, verliezen de uitspraken van de UV-analyse hun structurele karakter: er kan nu wel degelijk een conjuncturele component optreden in het zogenaamde arbeidsmarkt-evenwicht van $U=V$.¹⁶

3.6. Een arbeidsmarkt met eeuwige werkloosheid

In een UV-analyse gaat een absurd begrip van werkloosheid schuil, wat als volgt kan worden verduidelijkt. De UV-analyse stelt niet de werkelijke aantallen van werkzoekenden en vakatures centraal, maar herleidt die tot evenwichtsaantallen: de imperfectie-werkloosheid.

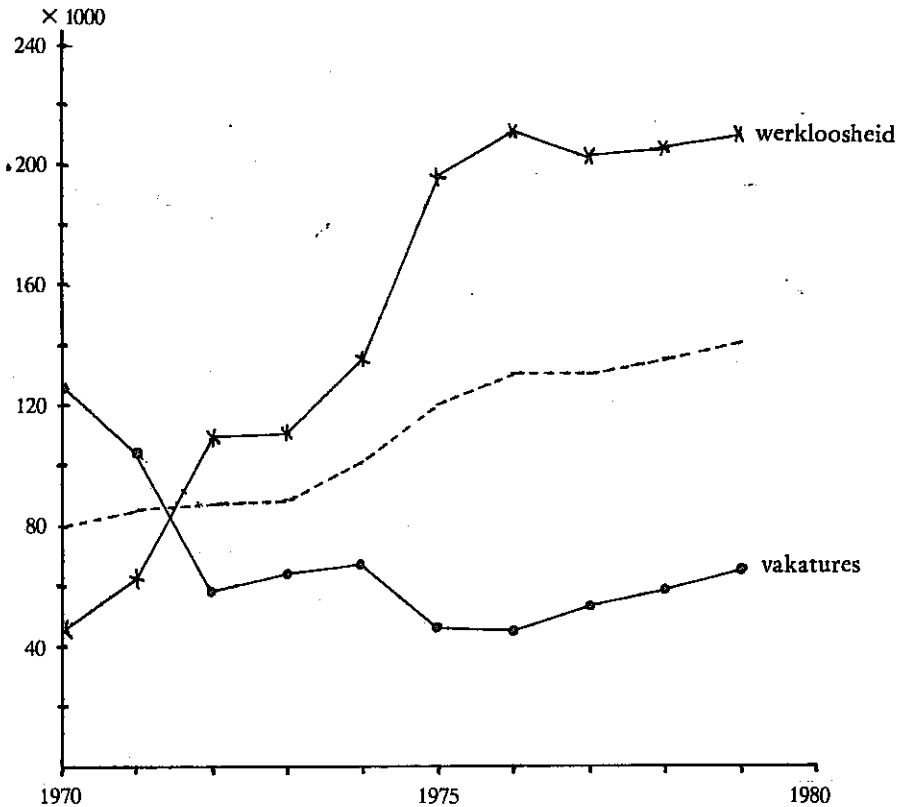
Zolang de werkloosheid groot is en bovendien veel groter dan het aantal vakatures, klinkt dat nog niet zo gek: men gaat na hoeveel van de bestaande werkloosheid voortkomt uit de onvolmaaktheid van de markt. De evenwichtsaantallen liggen per definitie tussen de cijfers van vraag en aanbod in, zoals de stippellijn in grafiek 2 laat zien.

De keerzijde van deze medaille is dat wanneer de vakatures boven de werkloosheid uitsteken, er een imperfectie-werkloosheid wordt vastgesteld die groter is dan de totale bestaande werkloosheid. Iets dergelijks is helemaal geen

16. Vergelijk B. Hansen (noot 12) die meent dat er niet gesproken kan worden over een evenwicht 'in enige betekenis van het woord', (pagina 23).

Grafiek 2

Werkloosheid van en vakatures voor vrouwen, 1935-1979

NB: De stippelijijn is willekeurig getrokken en dient alleen als illustratie.

zeldzaamheid: vrouwen 1955-1974, mannen 1955-1957, 1960-1966, 1968-1971, 6 beroepsgroepen 1955-1974, 5 beroepsgroepen 1955-1971, enzovoort. Wat moet men zich hier nu bij voorstellen? Er wordt wel gezegd: in zo'n geval moet je niet spreken over imperfectie-werkloosheid maar imperfectie-vakatures. Dat is echter slechts een kwestie van woorden die het probleem voor zich uit schuift, want hoe kunnen de imperfectie-vakatures van het ene moment (bijvoorbeeld 1966) zich ineens ontwikkelen tot de imperfectie-werkloosheid van het volgende ogenblik (1967) zonder dat dit ten koste gaat van de gedachte dat er iets structureels aan de hand is?

Blijft alleen de mogelijkheid dat het in beide gevallen toch imperfectie-werkloosheid is: blijikbaar zijn er 'verborgen' werklozen, die werk hebben dat hen niet bevalt. Dat is uiterst onwaarschijnlijk gezien het overschot aan vakatures waar deze ontevreden met gemak uit zouden kunnen kiezen.

De strekking van de UV-analyse op dit punt is dat de volledige werkgelegenheid wordt weggedefinieerd. Als in de hele achter ons liggende periode volledige werkgelegenheid had bestaan met daartegenover een jaarlijks toenemend aantal vakatures, dan zou men met dezelfde korrelatie-rekening als nu wordt toegepast, net zo goed kunnen konkluderen tot een voortdurende toename van de imperfectie op de arbeidsmarkt...

4. Konklusie

Overzien we nu de opmerkingen die in paragraaf 3 zijn opgesomd als bezwaren tegen de UV-analyse. Daarbij komt verder nog het probleem dat al in paragraaf 2 naar voren is gebracht: de willekeur van de specificatie van het verband tussen U en V.

De UV-analyse heeft als impliciete vooronderstelling dat er één arbeidsmarktgedrag is dat bovendien een vaste ontwikkeling vertoont ongeacht of de conjuncturele situatie goed of slecht is. Een dergelijk uitgangspunt doet geen recht aan de vele gedragingen, van vraag en aanbod, van mannen en vrouwen, van bedrijfstakken en beroepen en andere mogelijke deelmarkten, die op die ene arbeidsmarkt opereren en niet a priori tot één gewogen gemiddeld gedrag zijn samen te voegen of iets dergelijks. Daarmee verliest de UV-analyse de mogelijkheid om aan de al bestaande gegevens van werkloosheid en vakatures nog iets toe te voegen, namelijk de omvang van de structurele werkloosheid als gevolg van de werking van de arbeidsmarkt. Ze méét niet iets, maar bewéért iets dat niet bewezen wordt.

De UV-analyse heeft als konsekwentie dat de bewegingen op de arbeidsmarkt buiten het beeld blijven ten koste van een fixatie op — overigens tamelijk ongelukkige — restanten van deze bewegingen: de geregistreerde werkloosheid en vakatures. De onderlinge aansluiting van de bewegingen, een begrip dat dichter bij 'de werking van de arbeidsmarkt' staat, is niet te vatten in de komparatieve statika van deze analyse. Verschillen in werkloosheidsduur en dergelijke zijn niet denkbaar in dit schema.

De UV-analyse weekt de arbeidsmarkt op een niet te rechtvaardigen manier los uit de het economisch raderwerk: de veronderstelde gegeven beroepsbevolking en dito relatie van bestedingen naar vraag op de arbeidsmarkt zijn niet te handhaven in het licht van de uitkomst van de arbeidsmarktprocessen zelf.

De UV-analyse leidt tot een opstelling die overal werkloosheid ziet ook als die er niet (of nauwelijks) is; de volledige werkgelegenheid wordt tot arbeids-

markt-probleem omgevormd omdat het aantal vakatures groter was dan de werkloosheid.

De UV-analyse is onmachtig om iets te zeggen over een beleid ten aanzien van de arbeidsmarkt dat de huidige problemen van reële werkloosheid en vakatures zou kunnen verminderen: moet er iets gedaan worden aan deze deelmarkt of aan die, is er een probleem van scholing of van slechte kwaliteit van de arbeidsplaatsen, diskrimineren ondernemers in hun aanstellingsbeleid naar geslacht, ras, leeftijd, ervaring enzovoort, of nemen werklozen het ervan omdat ze toch een uitkering hebben? In een makro-ekonomische analyse die een onderbouwing mist, valt hierover niets te zeggen.

Het zijn bovendien hele reële vragen in een konkrete situatie, die helemaal niet eerst herleid hoeven te worden tot een evenwichtstoestand om te zien of ze werkelijk bestaan!

Over oorzaken van werkloosheid publiceerden wij eerder:

Rob de Klerk, *Kosten, vraag en werkgelegenheid: een schets van ekonomisch-theoretische opvattingen en ekonomisch-politieke standpunten*. TPE 1/4.

Boe Thio, *Werkloosheid in diskussie — een marxistische benadering van technologische ontwikkeling en verboging van de arbeidsproduktiviteit*. TPE 2/3.

Jörg Goldberg, *Ekonomische krisis en krisistheorie — een kritisch overzicht van recente Westduitse literatuur*. TPE 3/1.

John Hagedoorn, *De lange golf in de ekonomie — een kritiek*. TPE 3/3.

Hugo van der Laan, *De krisistheorie van Ernest Mandel*. TPE 3/3.

Christel Neusüss, *Nieuwe elementen in de huidige ekonomische stagnatie*. TPE 3/3.

Rob de Klerk en Boe Thio, *Van arbeidsplaatsentekort naar onderbezetting? Wederwaardigheden van het jaargangenmodel van het Centraal Planbureau*. TPE 3/4.